

היהודי בספרות האמריקאית

א

עם שהכה שרשים עמוקים, במקום היסטורי ידוע, הרווה אותו מדמו, קנה אותו בעניו ובעלבונותיו — עם כזה, כמה שלא יהיה מדוכא, ירגיש חירות פנימית בנפשו. מעופו — מעוף מרחקים, ושאיפותיו — שאיפות רום. תנועותיו פשוטות וטבעיות כקרני השמש שהוא מתחמם נגדן, וכאיר המולדת. חי העם על רעיונות הזמן והתקופה: שגיונות ארצו — שגיונותיו, וחלומות מולדתו — חלומותיו. כה היה עמנו ברוסיה ובארצות אירופה. הטיפוסים העלובים של ש. י. יושקביץ, המתכפשים ברפש הסביבה, המתגוללים במרתף וכמהים למרחב, לרום, בכל שינוייהם הלאומיים, הם בני אותה הסביבה שיצרה את ה"יחפים" של גורקי עם תביעותיהם הצעקניות ולעגם המר על קלקולי החברה ותחלואיה... גם כל אלה בעלי הדמיון של איזמאן, הציירים והאמנים, אנשי העט והרוח, החולמים ובעלי הסוד השואפים לשויון עולמי, שאתה מוצא אותם בבתי־מדרש, בבתי־חולים, באגודות־סתר וגו', — כל אלה יונקים מאותו מקור שממנו יונקת גם הספרות הכללית — ממעין המולדת החביבה בשעת נפילתה והקרובה אלינו גם בשעת תקלתה: אותן התהיות והטעויות, אותן הירידות והעליות, הספקות והפקפוקים... תרבות משותפת... מתרוממים גלי החיים בסביבה, מתגברות השאיפות להשכלה, לאור, לשחרור הפרט, נולדות התנגשויות פנימיות ומלחמות, — בן מורד באביו ובת קמה באמה — בנות־גלים אלה מוצאות את ביטוין הבולט בספרות. מתפרצים זרמי הניהיליות והחמריות בארצנו — וספרותנו דו־הלשונית קולטת את נדנודי הקולות המצטרפים במרחק...

עד כמה שעיני עמנו היו נשואות למזרח, היה יונק תמיד ממקום גידולו, טבל בטל ארצו, שנעשתה לקנינו על ידי מאורעות היסטוריים בלתי־צפויים — והכל היה כל כך פשוט וטבעי, בלי קפיצות פתאומיות ובלי נטיות אל הצד; התמתחות מצד זה והתכווצות מצד זה — ולהפך.

אך הנה באה אנדרולמוסיה לעולם — ובגוש החברתי המוצק נתהוו בקיעים. התפוררה היהדות המזרחית לרסיסים, ואותם הרסיסים נדחקים

לארצות שונות, ובכל מקום בואם הם מכניסים תסיסה ומביאים לידי התקוממות נגד היסוד הזר האומר להזון מרכוש מוסרי שנצטבר על ידי תרבות שונה... כל זמן שה"אטומים" הזרים עדיין בודדים ונפרדים, אין השפעתם בחיים ניכרת ואין התאבקותם בולטת, אולם משעה שהם מתחילים להסחף בתוך הגלים הרועשים, מתחילה המלחמה... בתוך אבק ההתאבקות מתבלטות הנטיות השפלות של שני הצדדים, משתקפים נבכי הרוח, והזוהמה המוסרית מוצאת את ביטויה בטיפוסים עלובים, בבעלי-מום רוחניים. אלו הם חבלי הישוב בכל אכזריותם. חבלים כאלה ידועים לכל העמים דרך התפתחותם הישובית — די רק להזכיר את התפרצותם של הנורמאנים לאנגליה והתהוותה של התרבות האנגלו-זאכסית.

ב

שלש תקופות הן בהתפתחות הישוב היהודי בארצות הגולה, בגידולו וביסוסו האיטי עד שהוא בא לכלל הוויה מסודרת תחיה על חשבונה, הנהנית מן הסביבה ומהנה אותה, משפיעה עליה ומושפעת ממנה במדה שווה. התקופה הראשונה — היא תקופת המעבר. אנשים נעקרים ממקומם הרגיל, מתנאי חייהם השכיחים, בתוקף המקרים ובהכרח המאורעות. שכבות ציבוריות נהרסות, נפשות רצוצות ודוויות נדחקות ומתכנסות לסביבה זרה. מתחוללת תסיסה כבירה בין הפרוץ והעומד, הרופף והמוצק. ותוצאות המלחמה ידועות: הבחירה הטבעית. החלש נעשה מרמס לחזק, הרך נכנע אל התקיף והמגובש, ואותה ההכנעה לא תמיד מעוררת בקרבנו רחמים והשתתפות בצער. אחריה בא תור ההתאקלמות וההתאזרחות האטית. חודי ההתנגשויות ניטלים, הזיזים מתעגלים, ועל-ידי המשא-והמתן היום-יומי מתרגלים אנשים להכרה הדדית והשפעת גומלין במעשיהם. השדרות השונות מתחילות להתקרב זו אל זו, מתחילה מתוך אונס ואחר כך — מתוך משיכה פנימית והבנה. פה באים לעזרה גם מוסדות הציבור והמדינה, בתי-הספר, התיאטרון ויתר מכשירי התרבות, והללו מוחקים את ההבדלים, מבטלים את התחומים ומקרבים את היסודות הזרים לעבודה משותפה.

והנה נגמר הכל בכי טוב. חום ההתעכלות והקליטה עבר, היסוד הזר כמו נבלע בסביבת-נכר. החיים המשותפים זורמים באפיקי-שקט ובגדות מנוחה. השאיפות והמאוויים כמו מתאחדים ונושאייהם כאילו מתדבקים לחטיבה אחת מוצקה — והגשר מפולש למי עה.

אולם ההשגחה העליונה כאילו מגינה תמיד על האומה הישראלית מכליון גמור ומטשטוש הדמות. דיה דחיפה כלכלית בלתי־צפויה או גם תנועה מוסרית ערפלית, והסודות שנתמססו מובאים לידי חימום. הפרודות החבויות והאטומים הנסתרים מרגישים שוב בהויתם, כאילו מזדעזעים מקילוח מסתורי המפכה ממעמקי הדורות ותובע את גילויהם ותחייתם. לידי הפרדה גמורה מן הגוש הכללי הדבר, אמנם, לא יבוא, אך געגועים מוצנעים מתחילים פתאום לפעפע וסיכויים נועזים הולכים ומתגלים ברחשי־עם ובהגיגי אחים לגזע, והם מרמזים ומבטיחים חיים יותר בריאים על יסוד הגדרה עצמית ושויון בלי וותוריים וקרבות.

חבלי לידה, גידול והתאמה אל תנאי הסביבה — ואחר־כך התעוררות ותהיה „מסביב לנקודה“ — זהו גורלו של הישוב היהודי בארצות פוזריו וכן אירע לו גם באמריקה החפשית. נדודיו וטרופי נפשו של עם נודד זה מציצים אלינו מתוך דפי הספרות העולמית, וכמה מקויהם ושרטוטיהם המיוחדים אנו מכירים גם בספרות האמריקאית החדשה.

ג

בספרות האמריקאית תפס היהודי עד עשרות השנים האחרונות אותו המקום הבלתי־חשוב ומלא אותו התפקיד החברתי הפעוט שהסתפק בו הכושי המקומי. טיפוס רגשני וגחכני המעורר צחוק וחמלה בבת־אחת במבוכתו התמידית, באי־עמדתו הציבורית וברכרוכיותו המגיעה לפעמים עד לידי ביטול היש. גורונו בסקי, חניך הדלות והצפיפות באגף המזרחי של העיר, ופוטאש ופרלמור בעולם המסחר והתעשייה — שני טיפוסי היתול ולעג שנבראו בשעתם לבדח את דעת הקהל בתכניותיהם הנבובות, בהעפלתם הנפוחה ובמאמצייהם הדמיוניים — שרידי אניה נטרפת בים של עוני. ברואים כאלה זקוקים יותר לרחמים וחנינה, אולם ההמון מבכר את הצחוק והמהתלה, והספרות של אותו הזמן לא התרוממה מעל לדרישותיו הזולות של אותו ההמון ופיטמה אותו במזון החביב עליו. ובאמת היה פה כר נרחב להתולים וגם לחדשנות. היהודי היה, בראשית הופעתו על במת החיים בארצות החדשה, יסוד כהה וקשה לעיכול בגוף האמריקאי הבריא. השפה שלו — גמגום, הביטוי לקוי וממורס והדרגה הכלכלית שהוא הסתפק בה בעת הראשונה, נמוכה. ולפיכך נתגלגל טיפוסו של יהודי זה בכל זרותו

ופגימותיו אל הספרות של השנים הראשונות למאה שעברה ונעשה נושא לחזיוני־צחוק ופתגמי־לגלוג.

אבל הנה באו שנות השמונים. גלי ההגירה התרוממו, הציפו את המרחבים הרחוקים של הארץ והביאו לידי קרבה יותר צפופה בין היסודות הזרים. אנשים התחילו להכיר איש את אחיו בשטח מצומצם יותר. המתגרים החדשים הספיקו כבר למצוא פה גרעיני־מושגים בריאים על היהודים וחייהם שפיתחה פה היהדות הגרמנית הפעילה והזריזה. להצלחתה של האחרונה, ואולי לאשרו של הישוב כולו, היו באי־כחה בארץ החדשה אנשים בריאים בגופם ואמיצים ברוחם בלי אותם הליקויים הנפשיים שהצטיינו בהם פליטי העוני והחרב של המשטר הרוסי האכזרי ומלאכיו הרעים. תקיפים ומיושבים בדעתם, זהירים במעשיהם וסבלנים בהגשמת שאיפותיהם ידעו להכות שורש בארץ, לבצר את עמדתם ולברוא פה תרבות מעניינת, שהגינה על שמה הטוב של ההגירה כולה והועילה גם לשינוי היחס של עם הארץ אל היסוד היהודי בארץ. הפתגם השגור בחברה העיקרית, כי "היהודי הוא בלי ספק למורת רוח, וגם זר, לתרבות הפרוטסטאנטית, אף כי רגשותיה הדתיים אחוזים ומשולבים במסורה העברית" (פ. קיפר־פראנק) נתבדה לאט־לאט, וטיפוס חדש התחיל להופיע בספרות הציורית של התקופה. יהודי מרגיש וסובל, משלים ומפשר, נוח ועדין בחברה ושואף למזיגה עם תרבות הארץ, להנות וליהנות, לקבל ולתת ולעשות חלופים בנכסי הרוח של שני הגזעים. הרבה, כמובן, הועילו לזה היהודים שלאט־לאט, אחרי התאמצות יתירה, זכו להכנס אל הספרות האמריקאית ולתפוס בה מעמד הגון — ובהכנסם מיד קרעו חלונות אל הגיטו היהודי וחשפו את תייו המיוחדים על אורם וצלליהם.

שני סופרים יהודים תיארו שתי שכבות ציבוריות של ההגירה היהודית, השונות באופן התהוותן, תנאי חייהם והכרח הנדידה שלהן. האחת היא הגרמנית־יהודית, והשניה — רוסית־יהודית. שנים אלה הלא הם פאול רוזנפלד ושמואל הורניץ. הראשון מטפל בדרגות העילאיות של הציבור היהודי. הללו הביאו אתם, כל אחד מארץ מושבו, סכום מסוים ומגובש של ערכים תרבותיים והשתדלו להחליף אותם במהירות האפשרית באסימונים מקומיים, — השתדלו והצליחו, והכל לפי כשרון הקליטה שלהם. כמובן, גם אלימנטים אלו, קלי המזיגה לכאורה, גם הם לא נפטרו מצירי ההסתגלות. ורוזנפלד מלווה אותם על דרכם הקשה, מונה את צעדיהם האיטיים ומקשיב לנשימותיהם הקטועות. בציוריו הראשונים מורגש עדיין כובד־תנועה,

הגבורים שלו מנומסים עד כדי קפדנות, רגשותיהם כבושים וחסרי תנועה וצלילי פעמיהם נשמעים כמרחק. אולם הנה הספור *The Boy in the Sun*. פה הציור כבר מהיר תנועה ומעוף; התמונות חיות ומתחלפות במרוצתן והקוים היסודיים של הסיעה הבורגנית הגרמנית-יהודית מובלטים בצבעיהם האמתיים.

ה"בוי" שלו הוא יציר אכסוטי מלבב. הוא מתגושש במעצורי הסביבה ומפלט לו נתיב אל החברה הכללית. המכשולים רבים והנפש הצעירה מתפתלת בצערה, מתפרצת ומתפשרת, אך כל הכשלונות והפיוסים האלה אינם מעוררים בקרבנו רגש השתתפות. הבעיטה במסורת והבריחה מן היהדות היא בעיניו כעין רגש חולני, כעין *neurosis of escape*, הזקוק לטיפול מרובה ולדאגתה של הסביבה היהודית-הגרמנית — והיא מטפלת בו על-פי דרכה. בתור מצע לסיפור מופיעה לפנינו מאנהטן של ראשית המאה על בניניה המחוטבים, בנשפיה המשפחתיים, באהבתה לספרים ונגינה ובביקורים התכופים של יהודיה במסיבות הרועשות של ה"אטיקאל סוסייטי", חילופי מראות שובים, התאבקות מלאה אמתות פסיכולוגית ונפתולי-נפש עזים.

ד

אבל מכאיבים ביותר הם חבלי ההתיישבות והמוזגה של הסיעה השניה — פליטי הצער והעוני, נדודי הרעב והדלות המנוולת. שמואל הורניץ בסיפורו "הונטש, פונטש ענד דזשואל" השתמש בחומר זה ונתן לנו יצירה אמנותית המדהימה אותנו בעינויים הפנימיים ובאותם הלבטים הנפשיים המלווים את העקירות וההרכבות הבאות מתוך אונס ובתוקף הסערות החיצוניות.

.. אני מתחיל את תולדות חיי. רוצה אני לספר לכם הכל... הכל... אם תמצאו בדברי איזה שקר חולני, דעו, כי אור האמת יזהיר מתוכם כרגבי זהב מתוך החול... וגרגרי הזהב אמנם נוצצים ומזהירים. המספר מגלה לפנינו את חייו קטעים-קטעים. ילדות מלאה חלומות-פרא וחזיונות-פחד. הסביבה — ה"מורד" בשעת גידולו והתהוותו — והנער הולך וגדל בתוכו כאותו החומט הגדל בתוך קליפתו. יתמות הרגש. ה"חדר" — שריד נשאר מחורבה עתיקה. הוא אינו מרנין את הנפש הרכה החולמת והמתגעגעת. ענני יגון וצער ממלאים את "בית" הוריו העניים. בית-מבטח זה מואר תמיד בעששית כהה ומעשנת, המטילה את אורה

הפגום על פני ההורים החיבורים ועל הדוד פיליפ, המבלה רוב עתותיו במקום זה והאוהב לדבר על החיים המתהווים, על אמריקה ותביעותיה, ולתבל את השיחה בפתגמים יהודיים חריפים ועסיסיים... אידיית — הוא אינו אוהב אותה, את השפה המגומגמת הזאת... גם יושבי הקרנות ברחוב לודלו, גם הם אינם אוהבים לשון זו, והוא, מאיר, כל כך מתגאה ביושבי־קרנות אלה... „חבריו“ — לא, למדרגה כזאת טרם הגיע... כתות־כתות של בריונים מטיילי־אימה מטיילים הם ברחובות ה„איסט־סייד“ בלילות חשכה... הם חיים את חייהם המיוחדים, המושכים בהוד־פחזותם ובסודיות שבהם. ולבו הרך הולך שבי אחריהם... אולם הדוד פיליפ — משגיח קשה, הוא מורה דרך לנער. ההורים מדוכאי העוני ונעדרי הרצון אינם יכולים לטפל בענינים כאלה. הדוד פיליפ מטיף, כי עליו לסגל לו נימוס ודרך־ארץ... הוא לועג לכל קודש... ללמוד פירושו של אותו הצרפתי, לשנן את תרגום אונקלוס, „השפה שבה דיבר ישו הנוצרי“ — הכל טוב ויפה, אבל קודם כל צריך ללמוד לדרכי החברה ונימוסיה, להיות ל„דו־נטלמן“... והאם עומדת מן הצד, שומעת את דברי הדוד ולבה נמס מאושר פנימי... ויהיה למשען ולתפארת להורים הדוויים... והגדי — לבו מתכווץ מכאב... גדיון... היצאנים הלודלאים מתלוצצים על שם־לואי זה, והוא שואף לרכוש לו מקום בתוכם... כלום דבר קטן הוא — היות חבר לעזי נפש אלה, ששמם יצא לתהילה בסביבה שרבים מן התושבים מתיראים מפניהם ומתגאים בהם?

התושבים היהודים מתגאים... הלא הגבורים האלה הם יוצרי ה„איסט־סייד“, הם בוני החיים החדשים המסובכים... הם מתפרצים אל סביבה זרה וכובשים אותה... הם מביאים על מזבחה הכל: חלומות הילדות, תום האמונה, הנטיות המוסריות היהודיות שבאו להן בירושה מדעת ושלא מדעת... הם נלחמים... ובשעת מלחמה הכל שרוי, הכל מחול, הוסרו הגדרים ובטלו התחומים... הימים ימי הרת עולם חדש, רגעי יצירה לשכבות יהודיות... ובשעת רעב־איתנים כלום משגיחים בדברים קלי ערך כ„מסורה וערכי מוסר שנתיישנו“? מה אם ה„התמתנות“ היא בלתי־טבעית וריסון הכחות מגיע עד לידי פראות — בימי בלבול וטמטום הכל טבעי ואפשרי... עוד בנערותו הכיר מאיר את ערכם של הכחות האלה לישוב המתהווה וכבש לו מקום בתוכם... סיעה בסיעה נלחמת, לודלו באיסיכס נפגשת — ומצבו של מאיר בתור אחד ה„מניעים“ מתחזק, השפעתו גדולה ופרסומו נעשה ניכר...

ימים עוברים והמזרח המרוסק והטובע בחורבנו שולח את פליטיו אל החוף לסתת ולחטב את הישוב החדש ולתת לו את צורתו המיוחדת — וכל אלה הברואים העלובים נהדפים ונבלעים במכונה הכבדה ורבת-האופנים של עבדנות המחט לההפך, כדברי פיליפ, לעבדים נרצעים של היהודים הגרמניים הצלחים... את כל עני הישוב ועלבוננו רואה בעל-דמיון זה במאשרים האלו — ב"יהודים הגרמניים", שהשתקעו בארץ בימי מנוחה ובראו להם שכבה מיוחדת חזקה ומוצקה, והוציאו מתוכם אנשי מסחר ותעשייה... הם, היהודים הגרמניים, בעלי החרושת, מוצצים את לשד הקבלנים, והאחרונים מצדם לוחצים את העובדים ומשחיפים את הבריה הצנומה ש"משכורת" שמה...

הדוד פיליפ הוא הפילוסוף של הישוב. הוא עסוק תמיד בעבודת המוח: הוא מחפש בספרים, שומע את הנואמים המצוינים, חותר ותר... הוא רוצה לדעת את הסוד, למצוא את הסיבה לעשרם הרב של היהודים הגרמניים... ובלילות החורף הארוכים הוא מתהפך על צדו, גונח וקובל על בערותו ועלבוננו... קשה לחדור אל החיים, קשה!... והוא קופץ אגרוף ומאיים בחשכה לאיזה ליצן אכזרי השולח לשון נגדו... לפעמים מתחוויר הדבר לפניו... נדמה לו שמצא את ה"גרעין"...

...מאיר, מאיר, זכור ואל תשכח את הכלל הזה: א ל ת ה י ה ע ו ב ד !... יעבדו אחרים בשבילך... פה פתרון החידה... הערמומיות... יעבדו הם... לך — יש מוח בקדקוד... ולהם — ידיים... והוא מוסיף לחטט... הוא חפץ לדעת הכל, למצוא את האמת הערומה... הוא מטיף נטפי תנחומים בלבות הישוב, הקרובים, מפיה בהם זיקי תקוה... הוא יגלה את הרז — ודאי יגלה אותו — ואז יהיה טוב להם ונאה לעולם... ואמנם הוא מצא את הפתרון — ל ו ל ע צ מ ו — ויתחבר אל הצלחים...

בין כה וכה ואפקים חדשים נפתחים ושדות מפעל ומעשה מתרחבים — ומאיר, שהגיע לגדולה בתור אחד מראשי ה"חברות", מנהל את העבודה בהשכל ודעת, הוא משפיע ומשפע, וכולם עובדים ובוראים — כל אותם הבולקים, הדו"מים והארטטים נלחמים בינם לבין עצמם ועם ה"מוקים" — סמל הסביבה הנכרית — נלחמים ונופלים, קמים, מתחזקים ומנצחים, עד שהם מתאזרחים ותופסים מקום... ואחרי הישוב החדש הולך ונמשך מחנה שלם של בטלנים, של כל אלה מלחכי פינכה, מטיפוסו של מרדכי, בר וכל יתר, הפקחים היהודיים...

הם מתיזים ניצוצות של קדושה בתוך הזוהמה התוססת, וכה הולכות

ונוצרות השכונות היהודיות: הסטר, לודלו, אילן וגו', מתגבשים חיי ה"איסט-סייד" בסממניהם המיוחדים... הלחץ החיצוני מעיק ומדביק את הגושים הבודדים שמוצאם מכרכי הגולה. בתי-הספר העממיים בולעים ולועסים את החמרים קשי-העיכול, והחיים היהודיים העתיקים ניזלים טיפות-טיפות ונעלמים כאותם העלים בסערת החורף... מתכווץ הלב, הנפש מתמלאת צער, והפרוצס של ההסתגלות הישובית הולך ומעמיק... בינתיים עומד לו פיליפ על גבי מאיר, משדלו בדברים, מזרזו ומתווה לו דרך.

... השומע אתה, מאיר? אל תשכח, כי עליך להתכונן ולהיות עורך-דין... עורך-דין... ה"איסט-סייד" זקוקה לחומר כזה משהל... המבין אתה? בזה צפון סוד הצלחתך בעתיד... ומאיר אמנם מבין את הדבר, הוא מאמין עכשיו בדברי הדוד פיליפ, מבקר את הקוליג' ומקדיש את עצמו ללימודי המשפטים... הוא נעשה יותר רציני, יותר שתקני וקר ביחסו אל המהגרים. הוא מרגיש את המבטים המוצלפים עליו בשעה שהוא עובר ברחוב: מאיר הירש הסניגור, צעיר יפה, מנומס... יש מוח בקדקדו, יתן כבוד לכל הסביבה... ומאיר יודע את ערכו של הפתגם ההמוני: "פוק חזא מה עמא דבר"... מה עמא דבר — זה סוד החיים, זוהי עצמיות אנושית בעלת משקל וכובד, והשאר "חספא בעלמא"... השכלה גבוהה, שאיפות רמות, דעות — לאלה אין ערך בשוק... והוא מתחיל נוהג סלסול בעצמו, להתרחק מעט מן ה"חבריה", מן ארצי וואטין ודוסיה סניידר... סניגור של-יום-מחר... אולם להפסיק לגמרי את היחסים עם אנשי המורד — יש בו משום הפסד מרובה... הבריונים האלה ודאי יביאו תועלת בשעתם. הם חומר משפטי הגון ומביאים פרסום — ובגורם חיוני כזה אין לזלזל כלל... אמנם בשעה שאחדים מן החבורה נתפסים בעוון גנבה, הוא ממהר לעמוד על ידם, לבקש אנשים בעלי השפעה לעזור להם. בכלל הוא מתחיל בימים האחרונים לחדור לבית-המשפט, להתבונן אל סבכי המכונה המשפטית רבת-האופנים, להבין את סוד הסניגורות שבמורד... שם מתוודע מאיר לדילי השחור, למאכסי פרייד ולוינסון — לאלה סרסורי המשפט שצצו על אדמת כבול זו — והם מגלים לו את כל הקפיצים הנסתרים ואת כל הערמומיות הכרוכה בענף-עבודה זה...
... צריך להטיל אבק בעיני הרואים, לפנות כפעם בפעם אל השופט לצורך ושלא לצורך ללחוש לו באזנו, להרבות שיחה של מה-בכך עם אנשים בעלי השפעה... העומד מן הצד יכיר ביחסיך הרבים ויודה בכשרונך הגדול...

צריך לבזוז גם מעט כסף, להרבות בהכרות... זכור, כי חיים אנחנו באמריקה — הכסף יענה פה את הכל...

ויש שברגעי ספק ותהיה, בשעה שמאיר מביט על חבריו הסטודנטים ולבו מהסס בדבר, שמא יפול בנופלים, כי אין לו על מי להשען וכי חסרה לו זכות אבות — מיד נמצא לו דודו פיליפ לעזרה, והוא מעודדו ומעורר אותו לעבודה...

... מאיר, בעיירתנו חי ילד אומלל, אסופי, אולם הוא היה ערום מאד. הוא גדל, סחר בסוסים גנובים — ונעשה עשיר... אנשים קנאו בו: ממזר, בן-בלי-הורים... מה עשה? הלך והתחיל מבראשונה... הוא נעשה לטבעת העליונה בשלשלת היחוס... עכשיו הוא באמריקה ונשא לו אשה מן היהודים הגרמניים... הוא עשיר וראש המשפחה ובו יכבד דור נולד... הטבעת הראשונה... כן, מאיר, מלפנינו — אין כלום, אנחנו נהיה המתחילים... והם התחילו — פיליפ במקצועו ומאיר במקצועו. הראשון הגיע אל נבכי האלכימיה וגילה את הרז, ולילות כימים הוא שם להכין אותו החומר הנוצץ והמושך, שיש לו סגולה נפלאה לפתוח לפניו את דלתות הארמונות של היהודים הגרמניים... הוא שכח את חלומות עברו, את יגון נפשו למראה „העלוקות המוצצות“.. רק תאוה אחת כובשת ומשעבדת ממלאת את חלל עולמו — להיות כמו תם, להראות להם, לצלחים... להשפיל את גאותם... ועל מזבח התאוה החולנית הזאת הוא מביא הכל: את כחותיו הגופניים, ואת פרפורי נפשו... הוא מייסד בתי-חרושת, מעבדות מפרכות, מאסף את העובדים בין השדרות היותר עניות של המהגרים, לוחץ, מענה, מכניע, רומס ובועט את הנפגשים על דרכו, מפיר שביתות, מתיר אגודות, גוזל שכר שכיר... בלבו אין רחמים, אין חמלה, רק תיאבון חולני לשבר את הבריחים, לפרק את המחיצות — ולהתפרץ... ובשעה שהוא רואה, שהרבה סחורות צבורות ומונחות במחסניו ואין לו מה להפסיד — הוא מעורר את העובדים לערוך שביתה כללית...

ומאיר הירש הסניגור של יום-המחרת, בן-גרנו של פיליפ, עובד בפינתו הוא... הוא מתחכך בכתלי בתי-המשפט, פוגש אנשים מועילים, צד לקוחות בשביל לוינסון המדופלם, לוחש לזה ומפטפט עם השני, מתחבר עם מקהלת המשחקים בלילות באולמי המשתאות, ממשיך את יחסיו עם ה„חבריה“ — ובבוא השעה המאושרת והוא מקבל את תעודתו וביחד עם חברו פרייד הוא פותח את משרדו — הכל מוכן לפניו: ההכרות, היחסים הישנים, הלקוחות,

ההתחברות אל הקלובים השונים, הבטחות, לחיצות-יד חמות, הבעת העינים — וה„איסט-סייד“ צוהלת... מאכס קושר נימים רחוקים, דז'ים הגדול ותם הקטן מסייעים ועובדים בלי עייפות... משפטים חשודים, סבכי ערמומיות, צביעות דתית ועבודה לאומית מזויפת — והסניגור מאיר הירש הולך ומחליק על פני השטח, רוכש לבבות, צובר כסף, מתיר, מאגד, מתקרב, מתרחק — והכל למטרה אחת: לטפס על השלבים העליונים שבחברה... אין אחריות חברתית מעיקה, אין רגש מוסר לוחץ, אין אמונה בתם ובנעלה, רק תשוקה אחת פאתולוגית מקפת את כל המאוויים — לעלות לגדולה... וברגעי התבודדות פנימית, בשעה שהנפש ערה לצלצולי יופי ולרחשי אהבה לאסתר היפה, והלב כמה ותאב, תובע ומתכווץ מצער, אז הוא משתיק אותו בעל-כרחו בסממנים של תאוה חריפה ומשכרת, לבלתי הסיח דעתו מ„המטרה הגבוהה“... אלה הם בוני ה„איסט-סייד“ ומייסדיו, שותפי דעבירה, „האונטש, פונטש אנד דז'ואל“... מבלי משים עולים על זכרוןך סביבה אחרת ואנשים אחרים... גם הם היו בבונים. צעירים יהודים בעלי רגש עם טל של ילדות על מצחם ומעוף מחשבה בלבם... הם התאספו בלילות חשכה, הגו בספרים, התווכחו, חלמו חלומות-רום על האושר האנושי, על עבודה כוללת ומקפת... הם סבלו, למדו באוניברסיטות והיו לרופאים, לעורכי-דין, עבדו בשביל אידיאלים נצחיים, עלו לגרדום ומתו מות גבורים... כן, כל אלה הטיפוסים היו טבעיים, בעלי שלמות נפשית מוצקה, ילידי הסביבה והמאורעות עם מעוף יהודי רחב... לכולם היתה מסורה של מאות או אלפים — ופה חומר מתהווה, שכבה ציבורית מתגרדת, העולה בצד זה ושוקעת בצד שני... כי מה הם כל אלה הפיליפים, ההירשים וגו' אם לא אמבריונים חלשים, מתגים בני חלוף, המשקיעים את עצמם בשטח ידוע, המפרים אותו לזמן קטן, הנוטים בו נווה לילה כדי לעזוב אותו בבוא השעה הראויה?

אידיאלים נצחיים...

... בוא-נא, מאיר יקירי, ואכול... הלא השגתי בשבילך את מה

שאתה אוהב ביותר: חזה מטוגן ולביבות של תפוחי-אדמה... הם מחיי נפשות... נותנים ריח טוב...

אידיאלים חיוביים: חזה מטוגן ולביבות של תפוחי-אדמה — שם,

ב„ריוורסייד דריוו“...

המספר מילא את משלחתו. הוא גילה באופן מצוין את הכחות הפועלים

בהתפתחותו של הישוב החדש פה, את מלחמותיו הרבות, עליתו וירידתו, את

כל חמרי־השריפה שנפוצו פה ושם במידה מרובה ושגרמו להתפרצויות תכופות... בכל זאת נפלא הדבר: אתה מביט על כל אלה הגבורים שהוא מעביר לפניך, על התחכמותם היתירה להדחק אל סביבה זרה בכל האמצעים, ועל עזותם שאינה יודעת גבול — ובלבך אין טינה עליהם, אין כעס — רק רחמים גדולים תוקפים אותך עליהם... יודע אתה שהם אומללים, שהעמיסו על שכמם עבודה יותר מכפי כחם, והם עושים את כל מעשיהם לא מרוע לב, כי אם על פי הכרח חיצוני — ואתה סולח להם... בכלל, ההבעה הכללית של הסיפור היא כל־כך רכה ומלאה עצב וצער יהודי, עד שאתה סולח גם למחבר את השימוש בצבעים שחורים והחפץ הנפרז לעשות רושם...

ה

ט. ס. ווינסלאו כתבה סיפור בשם *A Cycle of Manhattan*. היא אינה נוגעת בשאלות גזעיות ובפרובלימות לאומיות, ולפיכך אינה זקוקה לבקש להן פתרונים. כדרכה בציורה המצוין „מסביב לפינה“ היא מצלמת ומתארת, מסמלת ויוצרת, והמצע החברתי האמריקאי מובלט מעצמו. אמנם שדה העלילה של הסיפור מוגבל ומצומצם, החזיונות כבושים ודחוסים בשטח צר, אך בכל זאת זורמים ומפכים קילוחי החיים מעבריים, ואתה מתפלא על סיכויי המרחב ושינויי המחזה במקום כל־כך מוגבל ומוגדר.

בסגנון נועז היא מגוללת לפנינו תולדות התקדמותה החברתית של משפחת מהגרים יהודים גרמנים ודרגות עליותיה ממעונות אופל וטחב בכפר גרינוויץ עד הבית המרווח והמואר ב„ריורסייד דרייוו“. היא מלווה את בני המשפחה באהבה רבה בכל מסלולי הרום ומשעולי התעיה והכשלון שלהם. מתרוממת אתם בימי הפריחה והשגשוג וסובלת בימי הפקפוקים והספקות, בכלותם את „עיגולם“ ובשלחם את אחד מבניהם חזרה אל „המעונות“ להתחיל את הדרך מחדש. סבך עשיר ומגוון וצילום מדויק המאפשר לתפוש את הקוים בשלמות דרייזרית ולעמוד על שינויי החיים המותנים מיחסי הסביבה וממגעים כלכליים שונים. אתה מביט על בליטת השרטוטים ונמשך אחרי משחק האורים והצללים המתגלים לפניך באגף המזרחי של הרחוב השבעים ושבעה, בברונקס ובהארלם. עין חדה וחודרת לה לווינסלאו והיא מגוללת לפנינו את חיי המשפחה באמריקה, מקום שם הכל תלוי בהתפתחותה של האשה, בטעמה הטוב ונטיותיה הבריאות (כי לא הבעל הוא השורר בביתו). מטעם זה היא מתרכזת בנשימה משה. על הבמה מופיע הטיפוס

אולם הגורם החשוב הזה עדיין לא נכנס אל הספרות הציורית והנגיעה בו היתה על-פי רוב כלאחר-יד לשם הבלטת הקוים הצדדיים שבסיפור, ושימש רק לקישוטי פאר ועיטורי סופרים. רק אחדים טיפלו בנושא זה לשמו וביניהם ראוי להזכר א.ב. כהן בשביל הנקודה המיוחדת שעמד עליה. בסיפורו המעניין "עליתו של דוד לווינסקי" אנו מוצאים גלגולי חיו של מהגר יהודי-רוסי המתחיל מן הרכלנות הפעוטה עד שמגיע למרום פסגת העושר, פורש את רשת תוצרתו במרחבי המדינה ורוכש לו אמון והכרה של הסביבה.

פה לא רק סבכי מסיבותיו של ענף תוצרת חדש שהתפתח לאט-לאט ונפל ביד היהודי הרוסי החרוץ. מן הצד השני אנו רואים התאבקות חשאיות ומתמדת של שתי סיעות ציבוריות בתוך תחומי ההגירה ההיודיית עצמה בשל ההיגימוניה בחיים הכלכליים של הארץ. היהודי הרוסי נכה-הרוח, הסבלן והנכנע לפני אחיו הגרמני הגא וה"נדבן", כביכול, צמח לפתע מתחתיו, התרומם ממצבו העלוב והגיש את תביעותיו על חלקו בחיים. ולא רק לתבו עידע האיש. הוא הבין גם לעמוד על דעתו ולקחת. "עזות" זו עוררה מהומה בחוגי ההגירה הגרמנית והאנשים הטובים האלה שכחו את נימוסיהם ואת נדיבותם והתחילו מרתתים ומשתמשים בשפה ובסגנון המאפשרים לנו לעמוד גם על מהותה של האנטישמיות ויסודותיה.

כניסת היהודים למסחר הסיטונות ויסוד מחסני "כל-בו" מתוארת באמנות בסיפורו של סופר אחר לסטר כהן, Sweepings. אולם לא הרי דוד לווינסקי, גבורו של ל. כהן, כאלמאן. הראשון הוא יוצר, החודר במבטו החד אל צומת המקרים ומוציא מהם את המסקנות הראויות, והשני הוא פקיד נאמן ובעל כשרונות ששחקן הלושה. יהודי רוסי מהגר, הנושא בקרבו גרעיני ההתפלגות הנפשית, הכפוף על מארכס ובורא תכניות מוצלחות בשביל הרכוש, הוא ידע לרכוש את אמונו של פרדבא אדונו, אחד מגידולי הקרקע וענקי התעשייה שמסר בידו הנהלת המחסן שלו. אבל הצלחתו של אולמאן היא שבא בתקופת ההתנוונות, בשעה שיורשי החלוצים הראשונים כבר הספיקו לפזר ולקלקל מה שיצרו ואספו אבותיהם אנשי-הברזל ברצונם הכביר וסבלנותם. המחסן בא לו על-פי מקרה, ולכן אין אנו מוצאים באולמאן אותה "הגסות המסחרית" שהצטיינו בה הפרדבאים העיקרים.

ז

ע ד נ ה פ א ר ב ר א ו ה ב ת ל ה ס י ח ד ע ת ב כ ו ו נ ה מ ח יי
 היהודים ואת הנושאים לסיפוריה תבחר דוקא מהחיים האמריקאיים, מהעבר
 הרחוק שלהם, מיסוד המושבות במערב בימי שגעון ה־"boom" והמרוצה
 ההמונית אל המדבריות הרחוקים לחפש את הזהב. היא משתתפת בצערם
 של ההולאנדים הנוודים ובתקותיהם של המשחקים והמוקיונים במסעיהם
 על פני רחבי המיסיסיפי. המבקרים והמעריכים הספרותיים לא תמיד מצאו
 ביצירותיה סימני "עצמיות אמריקאית" וחשבו לשמוע בשיחותיהן הנמלצות
 של נשיה ב"בחורות", הסיפור היותר אמריקאי שלה, הדם של פטפוטי נשים
 יהודיות קרתניות בשעות של ארוחת הבוקר והצהרים.

אולם גם היא לא נמלטה מנגוע בחיי אחיה בני עמה ומהשפעתם
 הכלכלית הניכרת. כדרכה ברוב סיפוריה היא מבליטה בסיפורה הביוגרפאי
 "פאני בעצמה" את כשרונותיה של האשה והשתתפותה בחיים האי־קונומיים
 של הארץ, אך הגבורה פה היא אשה יהודית. העיירה קטנה, היסוד בלתי
 חשוב, הפגישות והחיכוכים אינם תכופים ומשום כך מתגלה ההשפעה של
 היחיד בשליטות יתירה — ואותו היחיד היא אמה של פאני, שנכנסה לחיים
 הכלכליים על־פי הכרח אלמנותה, וחנותה הגדולה נעשתה לגורם חשוב בחיי
 העיירה. מופיעה לפנינו "אשת חיל" יהודית, השובה בענוותנותה, העוה
 בשעת צערה והגדולה במסירותה לבניה, בדייקנותה ובצמצום צרכיה לטובתם
 הם.

אבל יותר מסומן ובולט הוא טיפוסו של היהודי סולומון והשתתפותו
 בבנין המערב בסיפורה של פארבר "Cimarron". הפינה המסתורית הזאת
 רמזה ומשכה ממרחק, ואנשים לרבבות נסחפו בזרם ה"מרוץ" בתקופת הישובים,
 וביניהם גם היהודי סולומון. העיר אוקלאהומא היתה עדיין בהתהוותה.
 הדרכים לא נסללו, הגשרים לא נגשרו, הרחובות לא נפרצו, השווקים לא נבנו,
 ולהקות בריונים היו תועים מזוינים וחורצים גורלם של התושבים. בתנאים
 אלה התחילה העבודה. קומץ בעלי דמיון התחילו לבצר מעמדה של העיר,
 ובתוכם היהודי סולומון. הוא יסד את בית המסחר המסודר הראשון, ובחושו
 המפותח, במעוף שכלו הבהיר, וביותר — בטוהר לבו וענוותנותו, רכש
 אמון כזה עד שלקוחותיו השלישו בידו את הזנם לשמירה מפני המזיקים.
 הוא עזר ל ד ז ש י ק ר א ב א ט , ראש החלוצים, בהעפלותו
 המסוכנות לטהר את איריה המוסרי של העיר. עמד לימין אשתו

האמיצה בשעה שדזשסי בעלה נעלם מן האופק הציבורי והשתקע באיזו אבאנטורה חשודה. הוא סבל והתענה בכל אשר התענו חבריו החלוצים. כמובן, לעבודתו חסר אותו הבסיס המוסרי שלחבריו הנועזים — הוא לא בא הנה לשם הגנה על היהודים, לפני חיהם ושאיפותיהם הלאומיות-הגזעיות. אולם הוא זיהה את עצמו עם הסביבה והשתתף בעבודה באותה הלבביות היהודית הנכונה לוותרון וגם לטמיעה כשהקרקע מוכשרת לכך . . .

ח

גאלריה שלמה של טיפוסים יהודים עוברת לפנינו בספרות האמריקאית החדשה. כולם שואפים למרחב, להתמזגות עד כדי מחיקת הדמות. הסופרים היהודים וגם רבים מן הסופרים הכלליים השתדלו לעשות מצדם את כל האפשר בשביל טשטוש התחומים והסרת הגבולים בין עם לעם. הרבה הצליחו למעט בזה את חבלי ההרכבה ויסורי הקליטה ולברוא יחסי ידידות בין היסודות הזרים. אולם מצד שני הביאו הפסד לא מעט לחיים היהודיים העצמיים שהלכו ונחנקו על-ידי ספרות-פיוס זו. על-יד הספורת הלכה גם הדראמה והקומדיה וביצירותיו של מ י ל ט ג ר ו ס , „הגבורים”, הגיעו היהודים עד לידי אמריקאיות קיצונית וקאריקאטורית. הנשמה היהודית המזוקקה במדורות הדורות נתרקנה מתוכה ובמצב כזה הוצגה לפני העולם הזר כסמל של הדור היהודי החדש . . .

אבל היקיצה הציבורית היהודית וסימני השיבה שלה אל עצמותה באה ממקום אחר. נחשולי השנאה ליהודים שהתרוממו בכל העולם מצד אחד, והתגברות ההכרה הלאומית בלב ההמונים היהודים לארצותיהם מהצד השני, הביאו גם את היהדות המטושטשת באמריקה לידי הזדעזעות פנימית המתגלית לא רק בתוך אוכלוסי האדוקים, כי אם דו ק א בשורות הדור הצעיר החפשי והנהנה למראית עין מכל הזכויות הניתנות לאזרחי המדינה. התנועה הציונית משכה את הנוער העברי לעבודה לאומית מקיפה ואותם הפרכוסים הנפשיים והגעגועים הנסתרים לחיים עצמיים מתחילים להתגלם לאט-לאט בספרות הציורית האמריקאית החדשה. התגובה עדיין קלילה וחלשה, טיפוס של היהודי המתעורר הוא בטע זר בספרות זו. הצלילים הבודדים החודרים אליה עדיין חוורים. אצל בן הכ ט ו ט א ב נ ק ין הם שחופים ואי-ברורים, אולם אצל מ י כ ל ג ו ל ד ב „יהודי בלי כסף” שלו הם מתחילים מעט-מעט להתבהר ולקבל צורה של רחשי לב רופפים.

העלם שלו, הרצון והשבור, הרובץ תחת משא דאגותיו המרובות ועבודתו הכבדה, אינו בורח עוד אל "המערב הרחוק" ובשעה של צער הוא עולה על הגג ושם הוא מתייחד עם הציור הדמיוני של "משיח האומה". אמת הדבר, משיח זה עדיין מואר באור אדום של מהפכה, אך הצעיר כבר התקרב יותר אל ה"רחוב" ומקומו לא יוכר בתוך "קדרת ההתוך". ככה גם הטיפוסים המגוחכים של הסוחרים והחלפנים בסאטירה של פ ר י ד מ א ן , "מנדל מאראנץ". אלו ליצני הרחוב המבליטים את ישותם היהודית מתוך צחוק והיתול, אף כי לא תמיד צחוקם של הברואים הללו מרנין והיתולם בריא.

ממין אחר לגמרי הם הטיפוסים היהודיים בסיפורי ל . ל ו א י ס ו ן . הם כבר מעורים אל ההווי היהודי-אמריקאי ה ח ד י ש ותופסים מקום במציאות, אף כי הוא משתמש בצבעים גדושים יותר מדי. א ר ת ו ר ל ו י שלו כואב את כאב עמו ומתקומם נגד המוקיונות לשם הרכבה, וחושב, בתור רופא, את "הבריחה מן היהדות" למחלה מסוכנת. הוא נפרד מאליזבת אהובתו לא בשביל איזה חיכוכים, אלא משום שהוא מרגיש בקרב נפשו "איזה צלצול עדין ורך המתגלגל ממעמקי הדורות". תחושת הדם והגזע במידה מרובה אנו מרגישים גם בספריו של מ ו ר י ס ס מ י ו א ל , יהודי גא זה היודע ומכיר "כי אנו היהודים תמיד החייבים בעולם, אלא שהוא רוצה לקבל את ענשו בקומה זקופה ולא במצב של שפלות".

אולם המחאה היותר עזה נגד ההתבוללות והטמיעה יצאה מפי ר ו ב ר ט נ ת ן בספרו "Road of Ages". הסופר הזה נולד באמריקה ועד עכשיו היה רגיל לקחת את הנושאים לסיפוריו מן ההווי האמריקאי ומהחיים הכלליים. ספרו זה הוא סיפור סימבולי סאטירי המתאר את הנדידה הנצחית של עמו. הוא מרגיש בצערם ובעינוייהם של אחיו ולפיכך הוא קורא אותם "למקום רחוק ששם לא ישיגום נכלי בליעל והם יוכלו באין מעצור לתקן מה שפגמה בהם ההיסטוריה". אבל איפה הוא "נווה האושר והמנוחה" לעם נודד? — לזה כבר דאגה "ההשגחה העליונה". חזר הקדוש-ברוך הוא על כל אומה ולשון בבקשה לקבל את היהודים אל ארצם והללו נאוטו לשלח אותם. רק מדינה אחת ומונגוליה שמה מקבלתם ומקצה למענם איזה מדבר שם "ששם יוכלו לחיות בשלום"... לפנינו עוברת הנדידה ההמונית ל"ארץ החמדה". התמונה מרעשת בצערה. רבוא רבבות אנשים ונשים, ילקוטיהם על שכמם ומקלותיהם

בידיהם פוזרים בדרכים, במסילות ובמשעולים וכל הכבודה לפנייהם והם שמים פעמיהם אל מדבר מונגוליה. קהל מנומר ורב-גוונים, וגם גולים מארץ-ישראל לא יחסרו בו (המחבר, נראה, אינו רואה פתרון השאלה הלאומית בארץ-ישראל). בדרך — ריבי מפלגות: רכושנים, שתפנים, סוציאליים וכו' מכל המינים והצבעים מתגוששים עד שפך דם. «זוהי מלחמת השבטים לפני כניסתם לארץ». אולם למרות חילוקי הדעות וסכסוכי המפלגות נכנסים כולם אל המדבר בלב שלם וחדורים ברעיון מרכזי אחד — והיא שיבת האומה אל עצמותה.

כן. זהו הפתרון הטבעי היחיד, למונגוליה או על הירח, אולם

מטמיעה והרכבה לא תצא תשועת ישראל...

Natura non facit saltum — הטבע לא ידע קפיצות.